

malgrat que ell n'ha sortit vencedor, la seva derrota íntima. Aquesta és la grandesa de *La punyalada*, resolta, si no amb excel·lència, sí amb notable habilitat per Marià Vayreda.

Certament, el personatge no és esquemàtic i té prou entitat literària —és prou complex— al marge de la seva funció tipificadora: vegi's, per exemple, la seva relació amb els dos personatges clau —l'Esparver i la Coralí— de la seva vida: l'Esparver ha estat el seu amic, l'ha admirat sempre i ha exercit sobre ell un domini psicològic absorbent i, per això, quan l'ha de perseguir perquè ha raptat la seva promesa, ho fa amb el doble sentiment de la rancúnia però també de la culpa. La promesa d'Albert, Coralí, d'altra banda, és una dona atractiva, vital i directa. L'Albert no i, per això, tota la tendresa que es professen està tenyida per la malfiança de l'home feble per la dona poderosa. Per això, Albert Bardals produeix aquella pietat que suscita l'home acorralat per ell mateix i tan maldestre que fereix els que més estima. Però aquesta complexitat psicològica adquireix un sentit més ple si l'observem com un intent d'allunyar-se de la idealització i d'aproximar-se al tipus d'home limitat i contradictori amb què el lector es pot identificar per comprendre així el devastador efecte dels malfactors no sobre els herois, sinó sobre els homes comuns.

Vayreda, a més, enriqueix aquest fris amb l'afinada descripció de tota la gamma de reaccions que aquest estat de coses suscitava en la població: el coratge arrauxat, la por permanent, les relacions mafioses, les delacions, tots els graus de la covardia i de la venjança: una recreació històrica

brillant, viva, i d'una gran qualitat. Menys entusiasme em mereix l'estil de Vayreda, especialment en les descripcions, que no aconseguen un ritme fluid i viu. La prosa dels escriptors de la fi de segle malda per ser punyent i forta, però, sense Fabra i sense una tradició narrativa consolidada, no sempre troba el lèxic i el ritme d'una llengua literària viva. Si se supera aquest escull es convindrà fàcilment a reconèixer que *La punyalada* és una de les grans novel·les catalanes de la seva època.

Ramon PLA i ARXÉ
(Universitat de Barcelona)

Teodor Llorente per fi estudiat.

Rafael ROCA RICART. *Teodor Llorente, el darrer patriarca*. Alzira: Edicions Bromera / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2004.

Tan sols amb la bibliografia del final del llibre *Teodor Llorente, el darrer patriarca*, ens fem una idea de la ja llarga trajectòria del seu autor, Rafael Roca Ricart, en els estudis sobre el patriarca de la Renaixença valenciana, Teodor Llorente i Olivares (1836-1911). La tesi de llicenciatura —*Teodor Llorente, ideòleg de la Renaixença valenciana* (1996)—, els articles a *Saó* (185, 1995) i a *Afers* (44, 2003), i el llibre *Escrips polítics (1866-1908)* de Teodor Llorente (2001) —amb un estudi preliminar de seixanta-sis pàgines i amb una completa bibliografia—, són avals suficients per veure la solidesa de la seva investigació.

Podem afegir-hi encara dos articles que no consten a la bibliografia i que són previs al llibre que ressenyem: «L'Horta vista per Teodor Llorente» (*Annals de l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud* [Torrent], núm. 8, 2002, p. 87-105) i «Les relacions entre Teodor Llorente i Jacint Verdaguer» (*Anuari Verdaguer 2002* [2003], p. 321-344).

A tots aquests treballs, però, cal sumar la tesi doctoral, *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, prevista per a la primavera de 2006.

L'índex del llibre *Teodor Llorente, el darrer patriarca* és molt clar: I. Llorente en la historiografia; II. El jove Teodor Llorente; III. Llorente i la Renaixença; IV. Llorente escriptor; V. Llorente polític; VI. Llorente i els valencianistes del principi del segle XX.

El primer i el darrer capítol —amb la introducció— tenen un to de reivindicació justificadíssima: «Llorente no ha gaudit ni dels estudis ni de les edicions que, en bona lògica, li haurien de correspondre en tant que peça clau de la recent història del poble valencià, en tant que darrer representant del patriarcalisme social i literari» (p. 9). La intenció de Roca Ricart en el llibre és arribar a copsar «en la seua justa mesura, quina fou l'aportació que tan destacat escriptor realitzà a la història del nostre poble. Com fa Catalunya amb Jacint Verdaguer, Mallorca amb Miquel Costa i Llobera o Galícia amb Rosalía de Castro. Com fan totes les literatures modernes» (p. 12-13).

Així, a la introducció posa sobre la taula la manca d'estudis sobre la figura i l'obra de Llorente. Des de 1936 cap biografia: l'última fou la de Miquel Duran

de València publicada per Barcino. I des de 1936 fins a 1983 cap edició de la seva obra completa: aquest darrer any apareix *Poesia valenciana completa*, amb pròleg de Lluís Guarner, publicada a València per 3 i 4. I Roca Ricart apunta les conseqüències de tots aquests buits: «la creació i la reiteració de tòpics i estereotips, sovint edificats sobre una base escassament sòlida».

Al primer i darrer capítol, doncs, l'autor repassa la «recepció» de Llorente des de 1909, any d'un multitudinari homenatge a Llorente —del qual sorgí el que anomena la Generació de 1909—, fins a l'actualitat. Hi veu tres etapes ben diferents. Si la ja citada Generació de 1909 (Miquel Duran de València, Daniel Martínez Ferrando, Jacint M. Mustieles o Josep M. Bayarri, entre altres) i la Generació de 1930 (Enric Navarro Borràs, Francesc Almela i Vives, Enric Duran i Tortajada o Carles Salvador, entre altres), que formen una primera etapa, consolidaren Llorente com a patriarca i referent de la literatura valenciana, més endavant, a la segona etapa —els anys 50 i 60 i també els 70—, de la mà sobretot de Joan Fuster i de Manuel Sanchis Guarner es posà en dubte l'obra de Llorente parlant de fracàs del projecte renaixencista que encapçalà i alçant per oposició la figura de Constantí Llombart. La tercera etapa, la inicien els ja mencionats estudi i edició de Lluís Guarner l'any 1983: significa la represa de l'estudi científic de Llorente que té dos punts d'inflexió clars en 1996 i 2001 de la mà de Vicent Simbor i, sobretot, de Rafael Roca Ricart.

A la primera de les etapes que acabem de descriure, Roca Ricart dedica un capítol sencer, l'últim: «Llorente i els

valencianistes del principi del segle XX», centrant-se en la idea de Llorente com a patriarca literari i en la de l'«èxit» de la Renaixença a València. Els joves escriptors del moment fomentaren en Llorente una tradició que necessitaven i trobaren en ell un líder a qui reivindicar.

Els capítols pròpiament biogràfics del llibre són el dos i el tres. «El jove Teodor Llorente» ressegueix el personatge des del naixement el 1836 fins al 1866, any en què apareix el diari *Las Provincias. Diario de Valencia* que dirigí fins a 1904. Els seus inicis literaris en castellà, els primers versos valencians de 1855-1856, el premi en els primers Jocs Florals a València l'any 1859 i els inicis en el periodisme com a director de *La Opinión* (1861-1866). El capítol tres, un dels més extensos (p. 35-73), «Llorente i la Renaixença», repassa sobretot l'activitat llorentina dels anys 70 i 80 —en què destacà com a promotor de la Renaixença cultural i defensor de la unitat de la llengua: la fundació de Lo Rat Penat (1878), el primer certamen literari de l'entitat (1879), la creació del Centre Excursionista dins Lo Rat Penat (1880) i les relacions establertes amb els escriptors de la Renaixença catalana (amb Balaguer i Verdaguer, entre molts d'altres)— i també l'homenatge de 1909 així com la seva mort el 1911.

Vénen després dos capítols monogràfics dedicats al Llorente escriptor (IV) i al Llorente polític (V). Hi veiem el poeta en castellà i l'important traductor dels poetes romàntics; el poeta valencià, amb especial interès per *Llibret de versos* (1885) (amb les seves quatre reedicions i ampliacions: les de 1902 i 1909 —amb el títol *Nou llibret de versos*—, i les de 1914 i

1936 —*Poesies valencianes completes*—, totes dues a cura del fill, Teodor Llorente Falcó) i per la dedicació poètica a l'Horta de València; i, naturalment, els altres àmbits en què treballà (la historiografia i la crònica). Però també el vessant polític de l'home que fou diputat a Corts en tres ocasions, senador electe en una i cap provincial del Partit Conservador en dues. Molt interessant, a més, és l'apartat en què Roca Ricart especifica les raons de l'anomenat (i criticat) «apoliticisme» de Llorente perquè hi descobreix l'única manera que tenia Llorente d'«afrentar la Renaixença per tal de fer-la quallar, per tal que no fóra ràpidament anul·lada pels estaments socials, madrilenys i valencians, que no la veien amb bons ulls; i que eren pràcticament tots» i l'èxit que aconseguí aquesta Renaixença apolítica quan «a principis del segle XX una nova generació de poetes i d'escriptors valencians, nascuda al caliu de Lo Rat Penat, recollíra el testimoni que Llorente i els ratpenatistes deixaven i iniciara una nova etapa, aquesta vegada, sí, amb conseqüències polítiques» (p. 126).

A l'espera de la magna obra sobre Teodor Llorente que ha de ser la tesi doctoral de Rafael Roca Ricart, ara tenim l'oportunitat, a través de les cent quaranta-dues pàgines del llibre ressenyat, de conèixer la vida i l'obra d'aquest, encara, prou desconegut cappare de la Renaixença valenciana, i d'apreciar-ne la recepció que tingué en terres valencianes durant tot el XX. Per fi Llorente està essent estudiat.

M. Àngels VERDAGUER
(Universitat de Vic)